

ZOE PETRE

(23 august 1940 – 1 septembrie 2017)

Doamna Zoe Petre reprezintă, pentru mine, dovada faptului că viața fiecăruia dintre noi este influențată de existența unei personalități. Din fericire sunt mulți, foarte mulți, cei care pot spune același lucru, deoarece numeroase cariere profesionale au fost marcate de viața și de activitatea eminentului profesor și om de știință pe care au avut privilegiul de a-l cunoaște.

Împrejurările vieții Zoei Condurachi au făcut ca, de la nașterea sa, la 23 august 1940, să fie o ființă privilegiată. Tatăl său, Emil Condurachi, avea să devină una dintre cele mai importante personalități ale istoriografiei și arheologiei clasice din România, iar mama sa, Florica, era fiica lui Constantin Moisil, întemeietor al numismaticii științifice din România, și sora ilustrului matematician Grigore C. Moisil. În plus, bunicul său matern, Constantin Moisil, a fost primul care a identificat pe teren cetatea Histria, Vasile Pârvan propunându-l pentru intrarea în Academie.

Dragostea pentru Antichitate a fost unul dintre rezultatele școlii urmate – Liceul Clasic Mixt, de lângă catedrala Sf. Iosif, pe care l-a absolvit în anul 1956, după terminarea celor 11 clase prevăzute de modelul sovietic de învățământ, dar cu profesori excepționali, de talia unui Gh. Guțu pentru limba latină.

SCIVA, tomul 68, nr. 1–4, București, 2017, p. 327–330

A urmat, firesc, Facultatea de Istorie, absolvită în anul 1961, an în care s-a căsătorit cu arheologul Aurelian Petre (1925–1982), cunoscut în perioada studenției la Histria, cu care a avut doi fii: pe Dan (director al Institutului Diplomatic, profesor de relații internaționale la Facultatea de Științe Politice a Universității din București și fost consilier prezidențial) și pe Dinu (avocat).

A urcat treptele carierei universitare, fiind preparator (1961–1968) și apoi asistent (1968–1978). În anul 1978 își susține teza de doctorat, cu tema „Formarea ideologiei democratice în Grecia antică”, avându-l drept conducător științific pe profesorul Dionisie M. Pippidi și devine lector (1978–1990), apoi șef al catedrei de Istorie Antică și Arheologie. Abia în 1990 i se recunoaște adevărata statură intelectuală, devenind profesor universitar și decan al Facultății de Istorie (1990–1996). A predat cursuri și a susținut conferințe la universități prestigioase din Strasbourg, Lille, Amiens, Bruxelles, Cambridge. Recunoașterea internațională a fost consfințită atunci când a devenit profesor asociat la École des Hautes Études en Sciences Sociales (Paris), la Centre „Louis Gernet” d’études comparées sur les sociétés anciennes, la Universitatea „Jules Verne” din Amiens, la Universitățile Harvard, Cambridge, Massachusetts sau Columbia, New York. În semn de recunoaștere târzie a meritelor sale științifice, a fost numită director (1993–1997) și director onorific (1997–2003) la École doctorale francophone en sciences sociales, Université de Bucarest.

Consecvență principiilor democratice studiate încă din tinerețe, a fost membru fondator al Alianței Civice (1990) și membru fondator (1990) și președinte (2001–2003) al Solidarității Universitare. La 1 decembrie 1996, prof. dr. Zoe Petre a fost numită în funcția de consilier prezidențial pe probleme de politică internă și externă al Președintelui României, Emil Constantinescu, și coordonator al Departamentului de Politici Publice al Președinției României, funcții pe care le-a îndeplinit pe toată durata mandatului președintelui.

Definitorie, însă, pentru întreaga sa viață a fost vocația de dascăl. Strălucită continuatoare a elocinței și retoricii condurachiste, a fost, pentru multe generații de studenți, un profesor desăvârșit, care nu ținea cursuri sau prelegeri, ci ne povestea experiențele sale intelectuale trăite în timpul lecturilor pasionate ale operelor care constituiau fundamentul cunoașterii modului de gândire al anticilor. Acest fapt era infinit mai provocator intelectual decât memorarea datelor seci ale unor întâmplări mai mult sau mai puțin importante. Descifrarea multitudinii de sensuri ascunse în scrieri antice, precum „Munci și zile” a lui Hesiod sau în „Cei șapte contra Thebei” a lui Eschil, au constituit poarta deschisă către noile tendințe ale istoriografiei anilor ’70 și ’80 – antropologia culturală. Autori precum Jean-Pierre Vernant, Moses Finley sau Claude Lévi-Strauss ne erau revelați; noutatea demersurilor, perspectivele inedite din care ajungeau să fie analizate evenimentele istorice constituiau pentru noi, cei care ar fi trebuit să fim educați în spirit marxist-leninist, tot atâtea motive de surprindere. Seminariile de seară, prelungite până în noapte, erau oazele de libertate ale persoanei ce își găsea calea spre a ne conștientiza de necesitatea unei viziuni care o depășea, prin implicații, pe aceea tehnicist-istorică în care eram cufundați în acel moment (final!) de ev socialist.

Probabil că cea mai mare plăcere intelectuală a domniei sale era cea evidențiată de fiecare dată la cursurile de epigrafie. Destul de curând după începerea cursurilor și seminariilor de epigrafie greacă și romană, am înțeles că unul dintre obiectivele majore era nu atât cunoașterea elinei și latinei, ci, mai ales și mai presus de orice, interpretarea textelor respective. Întregirile cvasi detectivistice ale textului erau completate de strălucite și măiestre interpretări, care sfârșeau prin a ne plimba de-a lungul și de-a latul unei întregi epoci istorice. Poate că cea mai strălucită demonstrație în acest sens – așa cum mi-a rămas întipărită în memorie – a constituit-o seminarul care a cuprins prezentarea și lectura prilejuite de Listele de Tribut Ateniene, documente epigrafice unice prin care ne putem apropia de caracterul și importanța Ligii de la Delos. După o citire sumară și seacă a orașelor plătitoare de *phoros*, a urmat un adevărat curs privitor la originea și evoluția respectivei forme de agregare politică și ale resorturilor mentalității colective ateniene care au condus la punerea în practică a acestei întreprinderi vizionare a lui Pericle. De la crearea, prin metode propagandistice, a motivațiilor care aveau ca menire justificarea pretențiilor ateniene asupra unor teritorii și până la punerea lor în practica militară, ne erau prezentate, într-o înălțuire cu o logică alertă, toate resorturile mentalității grecești.

De altfel, participarea sa la cercetările arheologice de la Histria trebuie văzută, probabil, ca o continuare a studiilor sale teoretice. A venit la Histria în 1950 și, începând din 1958, a participat, împreună cu colegul său de liceu, Alexandru Suceveanu, la campaniile de săpături. Sumele obținute de directorul de atunci al Institutului și al șantierului, Emil Condurachi, pentru importanțele și inegalabilele, ca scară și ca importanță, lucrări de restaurare, au constituit un motor al celei mai importante etape de cercetare. Zoe Petre a participat, alături de soțul său, la cercetările din zona sectorului *Poarta Mare* a cetății romano-bizantine și apoi la cele conduse de Maria Coja pe *Platou*, pentru identificarea traseului incintei grecești arhaice. Zoe Petre a fost cea care a coordonat cercetările din secțiunea Sh, aflată imediat la nord de *Sectorul Cuptoare* (inițial Sg), contribuind astfel la precizarea traseului incintei arhaice din vestul cetății. Alături de Maria (Mița) Coja, a intrat și în „folclorul” histrian, ca fiind duo-ul arheologic feminin recunoscut pentru prepararea celor mai bune cafele pentru Aurelian (Petre), care își începea ziua, în mod tradițional, alături de Puiu (Alexandru Suceveanu), Nubi (Nubar Hampartumian) și Simi (Alexandru Simion Ștefan) sau – câteodată – Mitiță (Dumitru Vilceanu).

După anul 1971, nu a mai participat la săpături, revenind pe șantier abia după 2001, când, împreună cu prietenii săi din tinerețe, Alexandru Suceveanu și Catrinel Domăneanțu, participa la tradiționalele vizite de sector, încercând să găsească locul cel mai potrivit pentru încadrarea noilor descoperiri și ducând discuțiile către noi puncte de vedere, care modificau perspectiva obișnuită. Explicațiile pornite de la textul aristotelician privind trecerea la democrație a Histriei, proces ilustrat de funcționarea sistemului de duble incinte din epoca greacă, vor rămâne pentru mine un exemplu magistral de interpretare istorică a arheologiei, posibil doar în condițiile existenței unui intelect dezvoltat pe parcursul unei întregi cariere dedicate studiului formării ideologiei democratice.

Iată un singur exemplu despre modul în care o realitate arheologică (vestigiile descoperite ale zidurilor de incintă din epoca greacă) putea să o conducă spre o interpretare surprinzătoare, de-a dreptul fabuloasă: „Într-adevăr, dubla incintă a Histriei arhaice își găsește ecoul în epura ideală a spațiului concentric dispus și diferențiat al cetății Magneților din *Legile* lui Platon: în centru, Acropola rezervată zeilor poliazi, în jurul căreia se situează așezarea urbană, *asty*, urmată de patru alte cercuri concentrice: cartierele de producție artizanală, cercul primelor loturi cetățenești din *chora*, despărțit, prin secțiunea rezervată locuințelor ocupate de meșteșugari, de al doilea cerc de *kleroi*, care ocupă spațiul până la hotarul teritoriului civic. [...] Sper că se înțelege prea bine că nu postulez, pentru Histria, o subită epifanie *avant la lettre* a utopiilor lui Platon. Cetățile ideale imaginate de el proiectează în imaginarul politic grec o viziune ideală, și nu realitatea materială și istorică a unei cetăți ori a alteia – și cu atât mai puțin amintirea unor continente dispărute – ceea ce nu înseamnă însă că aceste viziuni s-ar fi ivit gata înarmate, ca zeița Atena, din imaginația ilustrului filosof, liberă de orice constrângere a realului, și că nu ar avea nimic comun cu experiențele cetății istorice.” (*Histria, Spațiu public și organizare politică în sec. VII–V a.Chr.*, SCIVA 54–56, 2003–2005, p. 41).

Imaginea din ultimii ani ai Zoicăi la Histria, mergând cu dificultatea dată de înaintarea în vârstă, sprijinindu-se de prietenul ei din copilărie, îmi va rămâne veșnic asociată memoriei locului, amintirii Histriei, pe care a marcat-o, alături de colegii ei de generație, într-un mod care nu va putea fi egalat nicicând.

Sărut-mâna, scumpă Doamnă!

Mircea Angelescu*

* Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București; e-mail: mircea.angelescu@gmail.com.